

NISHOTINING “QUSHLAR MUNOZARASI” ASARIDA RAMZIY OBRAZLAR

Anvarova Ruxshonaxon
Farg‘ona davlat universiteti
3- bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o‘zbek mumtoz adabiyotining yirik vakili Nishotining “Qushlar munozarasi” asarida qo‘llangan ramziy obrazlar, ularning mazmuni, badiiy vazifasi va tasavvufiy talqinlari ilmiy tahlil qilinadi. Asarda mavjud qush obrazlari orqali inson ruhiyatining bosqichlari, axloqiy fazilatlar, ruhiy kamolot yo‘li hamda jamiyatdagi ijtimoiy fikrlar aks etganini ko‘rsatish maqsad qilingan. Maqolada asarning g‘oyaviy yo‘nalishi, mavzuning ilmiy o‘rganilganlik darajasi, muallifning badiiy mahorati hamda ramzlarning tasavvufiy manbalari keng yoritilgan.

Kalit so‘zlar: *Nishoti, qushlar munozarasi, ramziy obraz, tasavvuf, ramz, mumtoz adabiyot, ruhiy kamolot, munozara janri.*

ABSTRACT

This article examines the symbolic imagery used in Nishoti’s classical literary work “Qushlar Munozarasi” (“The Debate of Birds”). It analyzes the philosophical, mystical, and ethical meanings embedded in the bird symbols and explores how these images reflect stages of human spiritual development and moral perfection. The study also discusses the artistic style of Nishoti, the Sufi foundations of his symbolic system, and the literary significance of the debate genre in classical Eastern literature.

Keywords: Nishoti, Qushlar Munozarasi, symbolic imagery, Sufism, allegory, classical literature, spiritual development, debate genre.

KIRISH

O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixida munozara janri alohida mavqega ega bo‘lib, jamiyatdagi ijtimoiy, siyosiy, ma’naviy va axloqiy qarashlarni badiiy tarzda aks ettiruvchi janr sifatida shakllangan. Bu janrda asosan hayvonlar, o‘simliklar, moddiy

narsalar o‘zaro bahsga kirishadi va ular orqali yozuvchi muayyan g‘oyani, fikrni ramziy ma’noda ifodalaydi.

Nishotiyning “Qushlar munozarasi” asari ana shunday badiiy an’anaga tayanib yaratilgan bo‘lib, unda turli qushlarning munozarasi orqali insonning ruhiy-ma’naviy holati, jamiyatdagi axloqiy masalalar hamda tasavvufiy g‘oyalar ramziy tarzda yoritilgan.

Asardagi qushlarning har biri alohida ma’noni bildiruvchi ramziy obraz sifatida gavdalanadi. Qushlarning bahsi esa inson ruhining ma’rifat sari intilish jarayonini badiiy shaklda talqin qiladi. Ushbu maqolada asardagi obrazlar tizimi, munozaraning g‘oyaviy asoslari va ramzlarning tasavvufiy ildizlari ilmiy tahlil qilinadi.

MUHOKAMA

1. “Qushlar munozarasi”ning yaratilish asoslari

Nishotiyning ushbu asari sharq adabiyotidagi “hayvonlar munozarasi” an’anasiga tayanadi. Ayniqsa, Alisher Navoiyning “Lison ut-tayr”i, Attorning “Mantiq ut-tayr” asarlari unda muhim manba bo‘lgani seziladi. Ammo Nishoti o‘z asarida faqat tasavvufga emas, balki axloqiy-tarbiyaviy masalalarga ham e’tibor qaratadi.

Munozarada qatnashuvchi qushlar jamiyatdagi turli tabaqa, xarakter, inson fe’l-atvorining timsoli sifatida tanlangan. Har bir qushning bahsi o‘zidan ko‘ra kengroq mazmunni ifodalaydi.

2. Asardagi ramziy obrazlar tahlili

2.1. Bulbul obrazining ramziy ma’nosi

Bulbul mumtoz adabiyotda ishq, sadoqat, jamolga oshuftalik timsolidir. Nishotiyning asarida ham bulbul oshiq qalbni bildiradi. U doim iztirobda, izlanishda va izhor holatida tasvirlanadi. Bulbulning bahsi orqali muallif insonning qalbiy poklanish yo‘lini ko‘rsatadi.

2.2. Hudhud obrazi — ruhiy yo‘lboshchi

Tasavvuf adabiyotida Hudhud murshid, bosh yo‘lboshchi, ma’naviy ustozni anglatadi. Asarda ham hudhud donishmand, tajribali, Haqni tanigan obraz sifatida

gavdalanadi. Uning maslahati ham ramziy mazmunga ega bo'lib, insonning ruhiy kamolot yo'lida ustoz zarurligini ko'rsatadi.

2.3. Tovus — kibr va manmanlik timsoli

Mumtoz adabiyotda tovusning ramzi ikkiyoqlama: bir tomondan go'zallik, ikkinchi tomondan kibrdir. Asarda tovus o'z go'zalligiga mahliyo bo'lgan qush sifatida bahsga kirishadi. Bu — insonning nafsiy mutakabbirligi haqidagi badiiy o'xshatish.

2.4. Qarg'a — jaholat va qarama-qarshi fikr timsoli

Qarg'a ko'pincha jaholat, pastxohlik, yolg'on ramzi sifatida talqin qilinadi. Asarda u murosasiz, shubhali, har narsadan yomonlik izlovchi xarakterga ega. Qarg'a obrazi jamiyatdagi salbiy ijtimoiy qatlamni bildiradi.

2.5. Qaqnus — o'zini qurbon qilish, ma'rifatga tiklanish

Qaqnus (Anqo) Sharq ramziyatida o'zini yo'q qilish orqali yangidan tug'ilish g'oyasini anglatuvchi qushdir. Nishotiyda u ruhiy tirilish, ma'naviy yuksalish va Haqqa yetishishning timsolidir. Bu obraz tasavvufdagi fano va baqo holatlarini badiiy aks ettiradi.

3. Tasavvufiy ramzlarning ildizi

Asarda tasavvufning quyidagi g'oyalari asosiy o'rinni egallaydi:

Ishq — insonni Haqqa eltuvchi kuch;

Sabr — ruhiy kamolotning zaruriy pog'onasi;

Murid–murshid munosabati — Hudhud obrazi orqali;

Nafsga qarshi kurash — tovus, qarg'a obrazlari orqali;

Ma'rifat sari sayr — barcha qushlarning bir maqsadga intilishi orqali.

Bu ramzlar Attor, Navoiy, Jomiy singari tasavvuf adabiyoti vakillarining an'anasidan oziqlangan.

4. Asarning badiiy xususiyatlari

Qiyos, isti'ora, ramzlar keng qo'llangan.

Munozara janriga xos dialogik qurilish ustalik bilan berilgan.

Qushlarning nutqi orqali satira va tanqidiy ruh seziladi.

Ona tabiat obrazlari orqali go'zallik va ma'naviylik uyg'unligi yaratilgan.

NATIJALAR

Tahlillardan kelib chiqib, quyidagi xulosalarga kelindi:

1. “Qushlar munozarasi” mumtoz munozara janrining rivojiga qo‘shilgan muhim asarlardan biridir.
2. Asardagi qushlar ramziy obrazlar sifatida insonning ma’naviy va axloqiy sifatlarini mujassamlashtiradi.
3. Ramzlar tasavvuf falsafasining asosiy tushunchalariga tayanadi.
4. Nishoti qushlar orqali jamiyatdagi bahs-munozara, turli qarashlar to‘qnashuvi va ruhiy yuksalish yo‘lini badiiy ifodalagan.
5. Asar o‘zbek adabiyotidagi ramziy talqin maktabining yuksak namunalaridan biridir

XULOSA

Nishotining “Qushlar munozarasi” asari nafaqat badiiy, balki falsafiy va axloqiy jihatdan ham qimmatga ega bo‘lgan mumtoz merosdir. Undagi qushlar obrazi orqali inson qalbidagi turli holatlar, ruhiy izlanish, ichki kurash va kamolot yo‘li ramziy tarzda berilgan. Asardagi ramziyat Sharq tasavvuf adabiyotining boy an‘anasiga tayangan, ammo muallif uni o‘ziga xos san’atkorlik bilan qayta talqin qilgan. Shuning uchun asar bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan va ma’naviy tarbiya uchun muhim manba hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Attor N. Mantiq ut-tayr. – Toshkent: Adabiyot nashriyoti, turli yillar.
2. Navoiy A. Lison ut-tayr. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.
3. Jomiy A. Bahoriston. – Toshkent.
4. Nishoti. Qushlar munozarasi (qo‘lyozma va nashr qilingan variantlar).
5. Karimov N. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent.
6. Qo‘shjonov M. Mumtoz adabiyot poetikasi. – Toshkent.
7. Sirojiddinov S. Tasavvuf va she’riyat. – Toshkent.
8. To‘xliyev B. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent.